

SELA SRIJEMSKOG TROKUTA - KAKO NASTAVITI ŽIVJETI NA TRADICIJSKOM TRAGU!?

LJUBICA GLIGOREVIĆ

Gradski muzej Vinkovci
Vinkovci, Trg bana J. Šokčevića 16

UDK: 39(497.5-3)

Izlaganje sa znanstvenog skupa

Primljeno: 24.3.1998.

Prihvaćeno: 24.3.1998.

Ratnom agresijom 1991. g. sela Srijemskoga trokuta opustošena su i temeljito razorena, a kulturno-povijesna građa, kao i sva materijalna dobra - otuđena. Ušavši u svoja porušena mjesta nakon petogodišnjeg izbivanja, iščekujući istinski povratak - izražena je volja i želja starinačkih obitelji za nastavljanjem života u različitim očitovanjima na tradicijskom tragu. U tekstu su izneseni načini i primjeri poratnog njegovanja i produžetka bogate tradicijske kulturne baštine ovih mjesta.

Ključne riječi: Srijem / obnova / tradicija

Vinkovački kraj u etnološkom smislu spada u izrazito zanimljivo, raznoliko i bogato područje. Uz grad administrativno ga čini 40 seoskih naselja, od kojih je srpskom okupacijom 1991. g. 26 bilo zaposjednuto. To su sela sjevernog, istočnog i jugoistočnog vinkovačkog područja. Među njima su i naselja Lipovac, Apševci, Podgrađe, Nijemci i Donje Novo Selo, koja su od rujna, odnosno studenoga 1996. g. integrirana u cjeloviti hrvatski prostor. U političkom, odnosno medijskom izgovoru, zbog svoga zemljopisnog položaja - ova skupina sela nazvana su sela Srijemskoga trokuta, koja su do rata 1991. g. napućivali starosjedioci Šokci - Srijemci, ali i doseljeno hrvatsko katoličko stanovništvo iz različitih krajeva: Dalmacije, Korduna, Like, Krbave, Hercegovine, Bosne, Vojvodine.

O bogatim povijesnim i općenito kulturološkim značajkama ovih sela, ovom prigodom neće biti pisano, osim što želim istaknuti kako je selo Nijemci već od 15. st. imalo status trgovišta; druga su sela nastajala kasnije, nakon oslobođanja ovoga područja od Turaka, primjerice: Donje Novo Selo (oko 1710.g.) ili Apševci (1729.g.), koji su do Domovinskoga rata u svakom pogledu imali izraziti šokački ugođaj.

Do ratnih razaranja 1991.g. u selima Srijemskoga trokuta posebice se držalo do tradicijske kulturne baštine. Čuvana je i njegovana u svim oblicima i očitovanjima. Sela su bila puna različitog tradicijskog rukotvorstva. Mnoge šokačke kuće bile su pravi mali etnografski muzeji u kojima su iz daleke prošlosti čuvani različiti tradicijski predmeti vezani uz obitelj.¹

¹Uz druge tkalje u Nijemcima, prije progonstva, snaš' Živa je za svoje članove obitelji "za u folklor" izrađivala nošnje. Naslijeđene nošnje od djedova i baka čuvane su kao svečane i nošene samo u crkvu, ali ne i "po folkloru". Radila je različiti ručni rad, ali je sve ostalo kod kuće u Nijemcima: "...Ja sam ostavila novo tkanje, još ga ni pokvasila nisam što sam ja otkala na 24-u numeru i 32-u. To sam mislila mojim unukama za stolnjake, jel' sam karirala. A sve sam krojila iz truba i ni iz čeg nisam kuburila (oskudijevala, a.), jel' sam puno toga imala i uvek sam radila. Tkala sam i ćilime i tanko tkanje i debelo i peškire za brisanje izmitala, sve sam radila, sav ručni rad..."

Ratnom agresijom sela su opustošena i temeljito razorena. Kulturno-povijesna građa, kao i sva materijalna dobra - otuđena su, uništena i spaljena.

U Apševcima, Podgrađu i Nijemcima u doba srpske agresije ostao je živjeti mali broj, isključivo starijih i nemoćnih osoba. Mnogi su tijekom toga vremena i umrli. Borba za goli život bila je teška, bolna i dugačka, kao i život prognanika izvan njihovih mjesta. I jednima i drugima ostao je duh, vjera i što još!? Ušavši u svoja naselja nakon petogodišnjeg izbjivanja, zatekla ih je temeljita razorenost svega što je bilo na tom području, ali je ostala velika volja i želja starinačkih šokačkih obitelji za nastavljanjem života u različitim očitovanjima na tradicijskom tragu.²

Slika 1: Tipičan prizor nakon ulaska u porušena sela Srijemskoga trokuta, Podgrađe, listopad 1996.
Snimila Ljubica Gligorević

Slika 2: Izgled interijera seoske kuće nakon odlaska agresora, Lipovac, listopad 1996.
Snimila Ljubica Gligorević

² isto

Činjenica je kako je našim povratnicima za povratak u njihova porušena sela najbitnije pomoći i sagraditi "krov nad glavom", ali valja osigurati i druge bitne uvjete za normalan život i rad u njihovim mjestima te samim tim i stvarni povratak.

Poznato je kako se prema Zakonu o obnovi i demografskim kriterijima za prvoga člana obitelji za obnovu kuća, kao nužni smještaj, osigurava 35 četvornih metara stambenog prostora, a za ostale članove obitelji po 10 sljedećih četvornih metara. Prema navedenim kriterijima, brojnije obitelji i one koje su se povećale tijekom ovoga razdoblja mogu dobiti veći stambeni prostor nego što su imale, ali nisu rijetke ni obrnute situacije. To se prije svega odnosi na kuće u tradicijskom stilu, u kojima su uglavnom živjele starinačke šokačke obitelji starije životne dobi. U međuvremenu su mnogi članovi takvih obitelji umrli ili je nerijetko ostao jedan član, koji, najčešće zbog starosti, nemoći ili zato što nema nikoga svoga, ne može brinuti o cijelom, dosta složenom postupku obnove svoje kuće. Kako su za ove osobe najčešće nađena druga egzistencijalna rješenja, njihove se kuće ne obnavljaju ili se ruše, čak i u slučajevima gdje postoje uvjeti za obnovu; čvrsti temelji i zidovi, odnosno čvrst i ušćuvan prednji zabatni zid kuće na *špic*, čime bi se zadržala sačuvana i obnovljena javna površina kuće ili više cjelina, što bi, uz ostalo, u budućnosti svjedočilo o povijesnom identitetu ovih sela. Primjeri obnove tradicijskih kuća su rijetki (u Lipovcu su samo tri), s čime su se morali složiti sami vlasnici, jer većina ne želi obnavljati kuće na tradicijskom tragu, smatrajući ih starim oblikom, danas preraslim, neatraktivnim, nefunkcionalnim i u najgorem slučaju "nelijepim". Na primjerima obnove ratom porušenih kuća mora se priznati kako, na žalost nedostaje opća educiranost o kulturno-povijesnim značajkama svoga kraja na kojima valja graditi budućnost i svjedočiti o našoj bogatoj i raznolikoj kulturnoj baštini. Obnova tradicijskih kuća ili njihova rekonstrukcija unutar dvorišne strane i samoga interijera, danas može biti izvršena prema svim suvremenim principima i standardima funkcionalnosti. Tijekom obnove i rekonstrukcije kuća na tradicijskom tragu na području sela Srijemskoga trokuta, na žalost učinjena su i brojna loša rješenja i izvedbene greške: niski podzidi kuća, niska krovlišta, građene su male "sirotinjske" kuće - kako kažu sami Šokci, učinjena su loša izvedbena rješenja prozora, općenito nekvalitetna izvedba.

Cjelokupni je tradicijski inventar tijekom Domovinskoga rata uglavnom, na žalost ostao u zaposjednutim selima, gdje je devastiran i otuđen. Rijetke su obitelji koje su ponešto stjecajem različitih okolnosti imale na sigurnijem području ili koje su u zadnji tren uspjele ponešto spasiti i sačuvati. Prema sačuvanim uzorcima, ali najviše prema sjećanjima, u progonstvu su izrađene brojne rekonstrukcije narodnih nošnji svoga mjesta, kao poratni, novoizrađeni simbol identiteta - izrađen na tradicijskom tragu. To su prije svega, današnji folklorni kostimi svih prognaničkih folklornih skupina, s rijetkim originalnim *starovirskim* nošnjama među njima, ali i drugi različiti predmeti na tradicijskom tragu. Govori se kako su neke obitelji prije progona iz svojih sela uspjele neke tradicijske dragocjenosti zakopati na sigurnija mjesta i sada ih tijekom povratka na sreću pronaći. Sve su to, u ovo naše doba - rariteti koji će u budućnosti svjedočiti o bogatoj tradicijskoj kulturnoj baštini ovih mjesta. Dragocjeno

Slika 3: Pušnice su najčešće ostajale neporušene. Zbog vjerovanja agresora kako neće imati muško potomstvo ako ih sruše? Apševci, listopad 1996. Snimila: Ljubica Gligorević

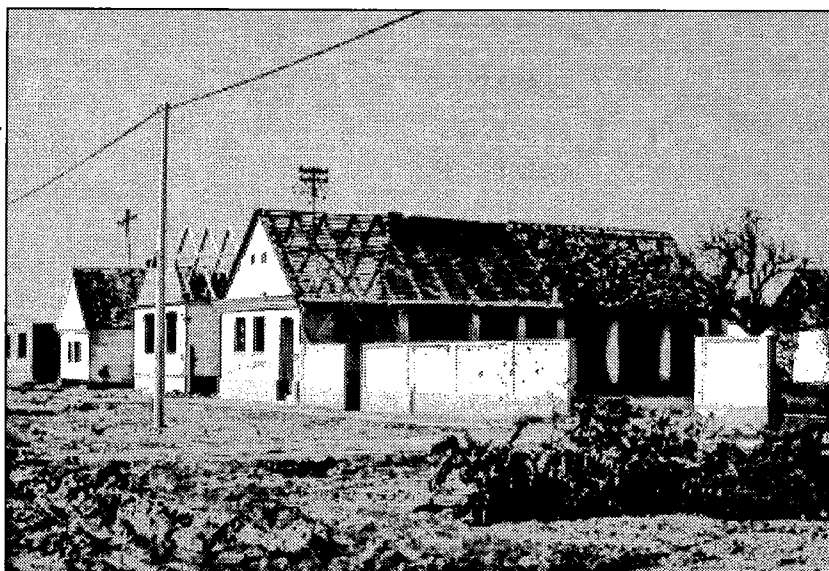
je što među povratnicima u sela Srijemskoga trokuta ima dosta mladih osoba s izraženim osjećajem prema svojoj bogatoj tradicijskoj kulturnoj baštini koju sami obnavljaju, učeći od starijih.

U razgovoru sa *snaš'* Živom Subotić, prognanicom iz Nijemaca³, o tome kako u progonstvu (1994.g.), dolazi do materijala od kojeg izrađuje narodne nošnje za članove svoje obitelji, ispričala je:

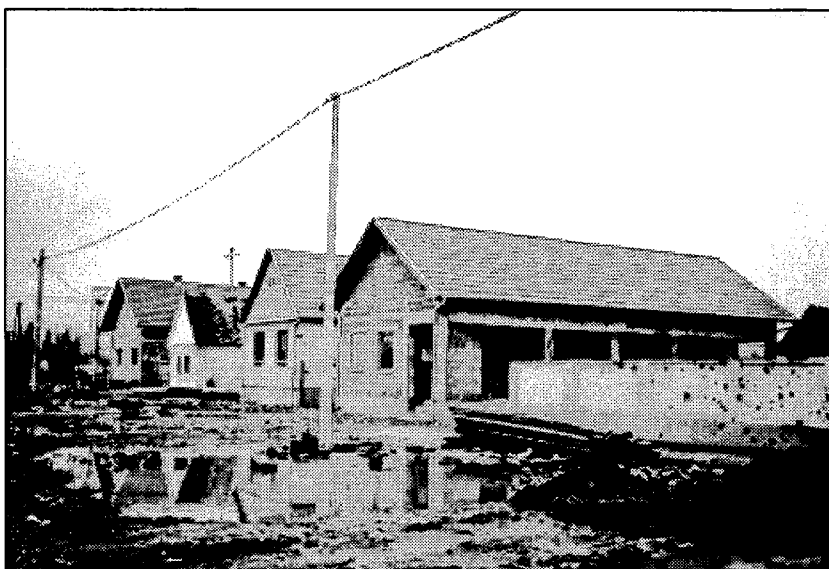
Jako teško! Moja unuka od sina jako je volila nošnju. Mala je bila od dvije godine i dva mjeseca kad smo otišli iz sela. Njoj sam prvoj počela raditi. Donijela sam iz "Caritasa" jedne bijele hlače od kojih sam počela praviti nošnju. Onda mi je komšinica preko puta, jedna snaša jako dobra dala dvoje skute i dva oplečka. Al' je to meni bilo žao odrezat' za nju tako malu, pa sam ja od oplečka napravila skute, a skute sam ostavila da joj sad za godinu napravim veću nošnju, jel je ona sad već narasla, sve joj je od lane od "Đakovačkih vezova" kad se ponovila otijesnilo, sve joj je kratko. Sad sam joj čak nadošila, baš večeras treba da nastupaju na "Otočkom proljeću"...

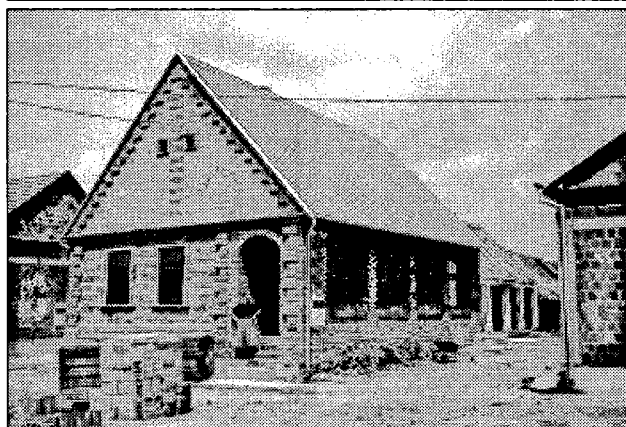
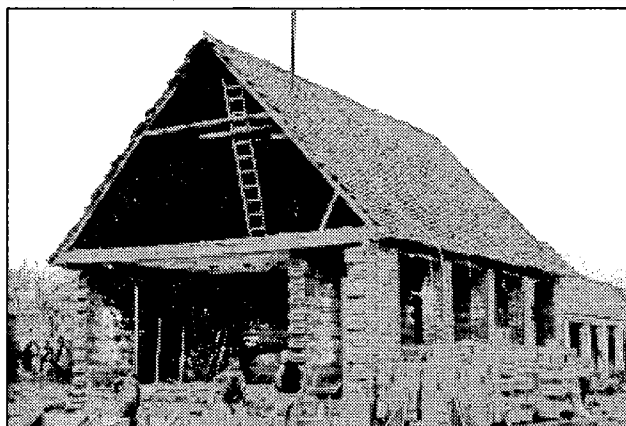
Što se tiče čipki, nešto sam sama ručno nacrtala, jel nisam imala uopće nikakvu mustru, ni ništa, pa sam rukom crtala i napravila sam šlinge za ovu veću unuku, a za ovu manju sam dobila od jedne snaše gaće, pa su to otočke gaće, a ja nisam htjela tako da budu mom sinu, htjela sam da budu kao u Nijemaca. Onda sam te čipke skinula i

³isto

Slike 4 i 5: Početak obnove starih kuća u Lipovcu, listopad 1996./ožujak 1997.
Snimila Ljubica Gligorević

Slike 6, 7 i 8: Stupjevi obnove tradicijske kuće u Lipovcu, listopad 1996. / lipanj 1997.
Snimila Ljubica Gligorević

prišla mlađoj unuki na skute, a sinu sam pravo preopremila da bude kao iz Nijemaca nošnja... Napravila sam i forametle, izvadila sam i žice, sve sam katore izvezla i sve sam napravila onako kako se kod nas radi, jel oni ne volu da bude kao u drugom selu, oni baš volu da bude kao u našem selu...

Ovo je samo dio priče *snaš'* Žive Subotić, prognanice iz Nijemaca o njegovanju, očuvanju i produženju bogate tradicijske kulturne baštine svoga mjesta tijekom teškog prognaničkog života.

Među prognanicima, tijekom progonstva u sredinama u kojima su bili smješteni, naročito se držalo do obilježavanja seoskih, crkvenih i obiteljskih blagdana. Masovno su i zajednički, kao najprepoznatljiviji javni simbol njihova mjesta - obilježavani crkveni godovi - *kirbaji*. To je bila jedna od najčvršćih spona među sumještanima, rođacima i prijateljima.

U progonstvu su *kirbaji* prije svega imali naglašenu religijsku komponentu sa sudjelovanjem na zajedničkim crkvenim misama na unaprijed određenim mjestima, ali i potrebu za susretanjem, druženjem, informiranjem kako se tko i gdje smjestio i snašao u progonstvu, sa zajedničkom željom i iščekivanjem povratka u svoja mjesta.

Tijekom povratka prognanika u porušena sela Srijemskoga trokuta, ponovno su ih, na izvjestan način, spojili crkveni godovi kojima su posvećene njihove porušene crkve i *kirbaji*, koje su tijekom simboličnog povratka obilježavali u svojim razorenim selima i domovima, u improviziranim prostorijama, gdje su primali i goste, častili ih hranom, pićem i kirbajskim kolačima, uz prisjećanja kako je to nekad bilo i kako se održavalo.

Reaktiviranjem mjesnih kulturno-umjetničkih društava u progonstvu, različitim snalaženjem u prikupljanju i izradi nošnja i glazbala te nastupima za određene prigode - održavani su i njegovani stari mjesni običaji, plesovi i pjesme.

Vjerujem da ćete se složiti kako je ovo malo nabrojano za novi početak života u ratom stradalim selima - na tradicijskom tragu, skromno ali i dovoljno!

Slika 9: Izgrađena kuća po uzoru na tradicijsku, Lipovac, lipanj 1997. Snimila Ljubica Gligorević

IZVORI I LITERATURA

GLIGOREVIĆ, Ljubica: Iz tradicijskog života, 49. autorska radijska emisija - tonski zapis, emitiran na HR - Radio postaji Vinkovci, 5.6.1994.

GLIGOREVIĆ, Ljubica: "Etnološke značajke zaposjednutih naselja vinkovačkoga područja", *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci 13*, Vinkovci, 1996, str. 209-237;

PAVIČIĆ, Stjepan: Vukovska župa, Zagreb, 1940.

VILLAGES OF THE SIRMIMUM TRIANGLE: HOW TO CONTINUE TO LIVE ON THE PATH OF TRADITION

Summary

The traditional cultural heritage in the villages of the Sirmium Triangle (the villages of the Vinkovci region - Lipovac, Apševci, Podgrađe, Nijemci and Donje Novo Selo, which were occupied during the Serb aggression from 1991 until 1 November 1996, when they were reintegrated into Croatia) was impressively maintained until 1991. It was preserved and nurtured in all of its forms and manifests. The villages were full with different traditional handcrafts. Many of the "Šokac" houses were really small ethnographic museums where people kept various traditional objects from their families' ancient past.

During the war of aggression, those villages were devastated and levelled to the ground, and their cultural and historical artifacts, as well as all the other material goods, were stolen. Only a few people, mainly elderly and in poor health, remained in Apševci, Podgrađe and Nijemci during the time of the Serb aggression. The struggle for their bare existence was hard, painful and long, as well as the life of those who were displaced from their villages. Spirit and faith abide with all of them, but what else? After five years in exile and waiting to return, the overall material destruction is obvious, but also the great desire to resume normal life through different manifestations on the path of tradition. Old fashioned homes are being reconstructed as people return to the villages. Replicas of national costumes from various villages and other traditional textiles were made during the days of exile. Celebrations to honour village patron saints ("kirbaj") are being held, as the most recognizable public symbol of each village. Also ancient customs, dances and songs are being maintained and nourished. Fortunately, the local youth is expressing in the present, a strong bond with their rich traditional cultural inheritance.

Translated by Gordana Ilić-Ostojić